

VA HAVER-HI UNA FUSIÓ DE LES ELITS A LA CATALUNYA DELS AUSTRIES?

PERE MOLAS RIBALTA
Universitat de Barcelona

RESUMEN: *¿Hubo una fusión de las élites en la Cataluña de los Austrias?*

Pere Molas Ribalta analiza el grado de integración de la aristocracia catalana en las estructuras, instituciones y administraciones de la monarquía hispánica. Para ello, estudia las redes matrimoniales y clientelares de las familias Requesens, Cardona, Montcada y Erill, entre otras.

RESUM:

Pere Molas Ribalta analitza el grau d'integració de la aristocràcia catalana en les estructures, institucions i administracions de la monarquia hispànica. A tal fi, estudia les xarxes matrimonials i clientelars de les famílies Requesens, Cardona, Montcada i Erill, entre altres.

SUMMARY: *Was there a joint venture of élites in the Hapsburg Catalonia?*

Pere Molas Ribalta analyses to what extent Catalan aristocracy was integrated into the Hispanic monarchy's structures, institutions and administrations. He then observes matrimonial and clientele networks around different families as the Requesens, Cardona, Montcada, and others.

En les anàlisis sobre el procés de formació de les Monarquies absolutes es ve donant importància a l'existència de xarxes clientelars i a la integració de diferents aristocràcies territorials. El cas és conegut per la Monarquia absoluta per excel·lència: la França de Lluís XIV.¹ També sabem que la Monarquia austriaca es basava en la fusió de les aristocràcies germànica i bohèmia.² La fusió de les élites era també la primera de les vies proposades pel comte duc d'Olivares en el seu Gran Memorial, per aconseguir una veritable unió dels diferents regnes de la Monarquia.³ L'objectiu d'aquesta intervenció és plantejar, a través d'alguns exemples concrets, fins a quin punt l'aristocràcia catalana estava integrada en el sistema polític de la Monarquia hispànica.⁴

¹ R. Mettam, *Power and faction in Louis XIV's France*, Oxford, 1988; Sh. Kettering, *Patrons, brokers and clients in seventeenth century France*, Oxford, 1986.

² Robert J. Evans, *La Monarquia de los Habsburgo (1550-1700)*, Barcelona, 1989; Jean Berenger, *Historia del Imperio de los Habsburgo (1273-1918)*, Barcelona, 1993.

³ John H. Elliott, *El Conde-duque de Olivares*, Barcelona, 1990.

⁴ Pere Molas Ribalta, *Catalunya i la casa d'Austria*, Barcelona, 1996.

Es ben conegut el fenomen d'extinció de les grans cases nobiliàries catalanes durant l'Edat Moderna, i la seva herència per l'aristocràcia de Castella. Aquest procés, però, revestí diferents modalitats i cronologies, que intentarem precisar.

L'herència dels Requesens.

El pas dels dominis nobiliaris catalans a nissagues castellanes no sempre era lineal. Més d'una vegada es produí a través de dos graons o moments. És el que va succeir a principis del segle XVI, quan Estefania de Requesens es va casar amb don Juan de Zúñiga.⁵ Un dels seus fills, Lluís, portava en primer lloc el cognom Requesens i va maridar-se amb una dona de la noblesa urbana catalana: Jerònima Gralla.⁶ Però aquesta nissaga tampoc es consolidà. El 1577 el Consell de Cent celebrà les exèquies de don Lluís de Requesens, i del seu fill del mateix nom.⁷ L'heredera, Mencía de Zúñiga i Requesens es va casar successivament amb dos grans de Castella, el marquès de los Vélez i el comte de Benavente. Un fill del primer matrimoni, havia nascut a Barcelona. Encara en 1602 doña Mencía va visitar la ciutat i va ser rebuda per la noblesa. El dietarista Pujades es complaïa en exaltar la catalanitat de la dama.⁸ Un net de donya Mencía, el marquès de los Vélez, com és sabut, manà en 1640 l'exercit que invadi Catalunya.⁹

Els ducs de Cardona.

També va tenir dos graons, al menys, el camí que portà a una nissaga castellana el títol ducal de Cardona. El duc Ferran Folc va morir el 1543. La seva heredera es va casar amb el comte d'Empúries i duc de Sogorb, del llinatge dels Trastàmara d'Aragó.¹⁰ Però una generació més endavant, una nova manca de successió masculina portava el ducat de Cardona i el comtat d'Empúries a una família de l'aristocràcia andalusa, tan característica com els Fernández de Córdoba, en la seva branca de marquesos de Comares i "alcaldes de los

⁵ Estefania de Requesens, *Cartes íntimes d'una dama catalana del segle XVI. Epistolari a la seva mare. la comtessa de Palamós*, Barcelona, 1987.

⁶ *Dietari de la Generalitat*, vol. II, 1995, pp. 125.

⁷ *Manual de Novells Ardiis*, vol. V, pp. 167-169.

⁸ Jeroni Pujades, *Dietari*, I, Barcelona, 1975, pp. 224-225.

⁹ John Elliott, *La Revolta catalana (1598-1640)*, Barcelona, 1966.

¹⁰ Bernardo José Llobet, *Declaración del árbol de la genealogía y descendencia de los ... duques de Cardona en el Principado de Catalunya*, Barcelona, 1665; Fernández de Bethencourt, *Historia genealógica y heráldica de la monarquía española*, III, Madrid, 1901, pp. 381 y ss.

Donceles".¹¹ Aquesta família, però, va haver de pledejar pel títol amb una altra branca dels Cardona, la de don Galceran.¹²

Malgrat que els Fernández de Córdoba prengueren en primer lloc el cognom Aragó Folc de Cardona, historiadors catalans del segle XX els consideren primordialment aristòcrates andalusos, prototipus del noble castellà del Barroc, i una ficció genealògica.¹³ Però els lligams amb la vida política del Principat no s'havia tallat, ni molt menys. Ningú ignora el paper de primer orde que el duc Enric de Cardona, nascut a la població cordovesa de Lucena, va tenir en la vida política catalana fins la seva mort l'any 1640. Per reforçar la seva vinculació amb Catalunya el duc havia fet portar a Poblet els cossos dels seus pares.¹⁴

Fossin nascuts a Lucena o a Mataró, els darrers Cardona tingueren un lloc important en la vida política de l'Espanya post-olivarista. Els més significatius foren el cardenal Pasqual d'Aragó, i el seu germà, don Pere Antoni d'Aragó, conegut en les seves primeres etapes pel títol de marquès de Povar, que havia obtingut per matrimoni. La vida pública d'aquest darrer cobreix mig segle de política espanyola, des dels dies de la Revolta catalana, fins la seva mort com president del Consell d'Aragó el 1690. Ja aleshores, i per mort del seu germà gran, el títol ducal de Cardona havia passat a la gran casa castellana dels Medinaceli.¹⁵

Altres branques dels Cardona.

En el joc de relació familiar amb l'aristocràcia de Castella hi intevingueren també altres branques del frondós arbre dels Cardona. Don Joan de Cardona va ser almirall de Felip II, conseller d'estat i virrei de Navarra.¹⁶ Els matrimonis de les seves germanes marquen diferents camins d'integració de les aristocràcies territorials. Una es va casar amb el secretari aragonès Hugo de Urriés, i una altra va fer-ho amb el noble austriac, Adam de Dietrichstein, home de confiança dels emperadors Maximilià II i Rudolf II.¹⁷

La carrera naval de don Joan de Cardona fou seguida en menor escala pel seu parent don Enric de Cardona, que fou portantveus del governador del Principat de 1593 fins 1603.¹⁸

¹¹ Gaspar Escolano, *Décadas*, Reedició, València, 1972. Libro IX, capítulo XXXVII, "Del origen y sucesión de la nobilísima casa de Cardona..."; Fernández de Bethencourt, *op.cit.*, tomo IX.

¹² Pujades, *Dietari*, 1, p. 240.

¹³ Jordi Rubió i Balaguer, *Els Cardona i les lletres*, Barcelona, 1957; Agustí Altisent, *Historia de Poblet*, Abadía de Poblet, 1974, pp. 507, 511 i 521.

¹⁴ John H. Elliott, *La Revolta catalana*, cit. *passim*.

¹⁵ Sobre els darrers Cardona, Duque de Maura, *Vida y reinado de Carlos II*, reedició 1990, i per descomptat Fernández de Bethencourt.

¹⁶ Luis Cabrera de Córdoba, *Relaciones de la Corte de España*, Madrid, 1857, *passim*.

¹⁷ Cabrera, *op. cit.* p. 364.

¹⁸ Luis Salazar y Castro, *Los Comendadores de la Orden de Santiago*, Madrid, 1949, 1, pp. 52-53.

Senyors de Bellpuig, ducs de Sessa.

Una altra branca dels Cardona era la dels senyors de Bellpuig, El llinatge posseïa per matrimoni amb una Requesens, el comtat de Palamós i els títols napolitans de duc de Soma i comte d'Oliveto i d'Aventino.¹⁹ Ferran de Cardona, duc de Soma, es va casar el 1539 amb la dama andalusa Beatriz de Cordova, la família de la qual posseïa també un títol napolità, el de duc de Sessa, amb el qual son majoritàriament coneguts els seus descendents.²⁰ El duc Antoni Folch de Cardona (nat a Bellpuig el 1550) és citat, a partir d'una frase del cronista Cabrera de Córdoba, com exemple d'aristòcrata espanyol endeutat.²¹ Va ser ambaixador de Felip II i Felip III a Roma i conseller d'estat. Quan el 1603 el duc i la seva muller (que era una Cardona de la branca ducal) entraren a Barcelona, procedents de Roma, foren acompanyats per un seguici de cavallers, que es consideraven honorats de fer-ho "puix tots dos son catalans".²² Un dels fills d'aquest personatge fou rebut el 1628 amb honors pel Consell de Cent per "ser ell y los seus catalans".²³

Malgrat no haver-hi extinció de la descendència masculina, els senyors de Bellpuig i comtes de Palamós, prengueren en primer lloc el cognom de Fernández de Córdoba. El duc de Sessa don Lluís fou el mecenes de Lope de Vega i enemic declarat del comte duc d'Olivares durant molts anys.²⁴ En 1623 havia intentat conciliar posicions entre les autoritats catalanes i la reial en la qüestió de la vice-règia. En 1640 es pensà en enviar-lo a Catalunya amb plens poders per apaivagar la revolta.²⁵

Malgrat l'evident castellanització dels ducs de Sessa, desde Catalunya es seguia apel·lant a la seva suposada catalanitat. Un d'ells, que fou virrei de 1669 a 1673 era considerat per Feliu de la Peña com "natural" del Principat.²⁶ El 1700 l'ambaixador de la ciutat de Barcelona fou presentat a Carles II pel duc Fèlix de Sessa, i l'any següent la mateixa Ciutat apel·là al mateix personatge per

¹⁹ Antoni Bach i Riu, *Bellpuig d'Urgell i la seva antiga baronia*, Barcelona, 1972.

²⁰ Fernández de Bethencourt, VII, pp. 107 i ss.

²¹ Cabrera de Córdoba, *passim*, i en especial p.268; Antonio Domínguez Ortiz, *Las clases privilegiadas en la España del Antiguo Régimen*, Madrid, 1973, p. 106; Henry Kamen, *El siglo de Hierro*, Madrid, 1977, p. 179; Núria SALES, *Història de Catalunya. IV. Els segles de la Decadència*, Barcelona, 1989, pp. 145 i 325.

²² *Manual de Novells Ardits*, VIII, pp. 73-75; Pujades, *Dietari*, I, pp. 331 i 335.

²³ *Rúbriques de BRUNIQUEU*, I, p. 219. Un altre dels fills de don Antoni era don Gonzalo Fernández de Córdoba, l'infeliç governador de Milà que va fracassar a la guerra de Mantua.

²⁴ John H. Elliott i J.F. de la Peña, *Memoriales y cartas del Conde Duque de Olivares*, II, Madrid, 1981, p. 8; Elliott, *El Conde Duque ...*, pp. 54, 375 y 386.

²⁵ Pujades, *Dietari*, III, p. 115; *Memorial Histórico Español. Cartas de Jesuítas*, IV, pp. 24 i 27.

²⁶ Narcís Feliu de la Peña, *Anales de Cataluña*, Barcelona, 1709, III, p. 356.

intentar aconseguir la restitució de les insaculacions. El duc, tot excusant la seva intervenció, va respondre que s'ufanava de ser "molt patricio".²⁷

El duc Fèlix va experimentar els límits legals de la fusió de les aristocràcies. Quan va pretendre presidir el Braç militar a les Corts de 1701, se li va contestar que el seu títol ducal no estava radicat a Catalunya, i que com a comte de Palamós havia de cedir la precedència als marquesos.²⁸

Els marquesos d'Aitona.

Si la descendència dels Requesens i dels ducs de Cardona es veïe estruncada, ja en el segle XVI, en canvi, l'evolució del llinatge Montcada, senyors d'Aitona, fou molt més prolongada, tot i que la castellanització lingüística sembla ben ferma en el regnat de Felip II.²⁹

El primer marquès d'Aitona, don Francesc de Montcada, va ser un home clau pel govern dels regnes de la Corona d'Aragó en el regnat de Felip II, tant en el Principat de Catalunya, com en el seu llarg virregnat de València. El seu fill, don Hug de Montcada, va morir a Calais lluitant contra els anglesos durant la jornada de 1588, i el fet fou recollit pel Consell de Cent barceloní en el seu Dietari.³⁰

En les tres generacions següents, els marquesos d'Aitona formaren part del Consell d'Estat de la Monarquia, una situació que no tingueren gaires dels llinatges aristocràtics castellans. El segon marquès, don Gastó de Montcada, fou ambaixador a Roma i virrei d'Aragó.³¹ El fill d'aquest, Francesc, portava el títol familiar de comte d'Osona quan va ser enviat a convencer el Consell de Cent de 1623.³² Don Francesc o Francisco de Montcada va ser un element important en la política imperial espanyola dels primers anys del regnat de Felip IV, tant a Viena com als Països Baixos.³³

El tercer marquès d'Aitona s'havia casat amb una hereuera de l'aristocràcia catalano-aragonesa, Margarida de Castre, vescomtessa d'Illa i baronessa de La Llacuna. Foren els pares de Guillem Ramon de Montcada, quart marquès d'Aitona, present en la vida militar i política de la segona meitat del regnat de Felip IV: jove turbulent a la cort, eficaç governador de Galícia, dur general de

²⁷ *Manual de Novells Ardits*, XXII (1970), apèndix XXXIV, p. 369. XXIII, p. 244. Ambaixada al sr duc "de César y Vahena" (sic).

²⁸ Agustín López de Mendoza y Pons, comte de Robres, *Historia de las guerras civiles de España*, Zaragoza, 1881, p. 63.

²⁹ James Amelang, *La formación de una clase dirigente. Barcelona 1490-1714*, Barcelona, 1986, p. 184.

³⁰ P. Molas, *Catalunya i la Casa d'Àustria*, pp. 152-153.

³¹ Escolano, *Décadas*, VIII, p. 906; Cabrera de Córdoba, *passim*.

³² *Manual de Novells Ardits*, X, pp. 70 i ss.

³³ *La España de Felipe IV*, tomo XXV de la *Historia de España* de Menéndez Pidal, Madrid, 1982.

les tropes reials a Catalunya el 1647, autor de temes militars i també religiosos.³⁴ La seva presència en el Manual de Novells Ardits (1662) obeeïa al desig d'establir un convent d'agonitzants a Barcelona, a la que denominava la seva "pàtria", i de la qual es declarava fill.³⁵ Don Guillem Ramon va culminar la seva carrera com membre de la Junta de govern de la Monarquia, durant la minoria d'edat de Carles II.

Després de la seva mort, els marquesos d'Aitona desaparegueren de la gran política espanyola, però en canvi, semblen replegar-se vers el Principat. El cinquè marquès, Miquel Francesc de Montcada i Silva (nascut a Madrid), va participar a la campanya de 1674 al Roselló, com mestre de camp del terç de la Diputació, i va morir a Girona el 8 d'agost d'aquell any.³⁶ El seu fill i successor (també nascut a Madrid), apareix a les planes del Manual de Novells Ardits en els darrers anys del segle, a partir de 1692. Una vegada més s'utilitzaren les declaracions de catalanitat, a vegades matisades com "descendent d'est Principat", i les demandes de ser considerat ciutadà de Barcelona.³⁷ Fou en aquell decenni, quan la mort del fill del marquès, don Francesc de Montcada i Portocarrero, comte d'Osona, va ensorrar la continuïtat de la nissaga. Aitona, que era general d'artilleria, es trobava a Barcelona el 1705 i fou expulsat pels austracistes. El 1713, es pensà que un aristòcrata d'origen català com ell podria ser útil per manar l'exèrcit d'ocupació, però no arribà a ser nomenat. El 1715 fou designat conseller de guerra.³⁸ A la seva mort el seu títol, com tants d'altres, passà als Medinaceli.

Els comtes d'Erill.

És conegut que el buit deixat per l'absència de les grans nissagues aristocràtiques catalanes, va ser cobert per una nova fornada de títols, en especial els creats per Felip III el 1599. Entre ells és important el que sabem dels comtes d'Erill. Avui en dia, gràcies a diversos estudis, coneixem força detalls de l'ascensió d'aquesta nissaga.³⁹ Des del punt de vista que aquí estem analitzant, es poden presentar els Erill com uns fidels de la monarquia en el Principat, però són també ben presents a les planes dels Dietaris de la Generalitat. De totes maneres no sembla haver-hi dubtes de la protecció reial, que els va valer l'exercici de la Batllia General del Principat durant dues generacions en el primer

³⁴ P. Molas, *op. cit.*, pp. 154-156.

³⁵ *Manual de Novells Ardits*, XVII, pp. 699-700. La seva mort a Maura, *op. cit.*, p. 137.

³⁶ Joan Busquets Dalmau, *La Catalunya del Barroc vista desde Girona. La crònica de Jeroni de Real, Abadía de Montserrat*, 1994, en especial 85 i 442; *Manual de Novells Ardits*, XIX, pp. 169-170 (entrada a Barcelona).

³⁷ *Manual de Novells Ardits*, XXI-XXIV.

³⁸ P. Molas, *op. cit.*, p. 156.

³⁹ Joan Lluís Palos, *Catalunya a l'Imperi dels Austriacs. La pràctica de govern (segles XVI i XVII)*. Lleida 1994, *passim*.

quart del segle XVII i la obtenció d'hàbits d'ordes militars castellans. El primer comte d'Erill, don Felip, va morir el 1611 a Aranda, no gaire lluny de Lerma. Alfons, el segon comte, va morir també a terres de Castella, a Madrid el 1625.⁴⁰

El segon comte s'havia casat amb la milanesa Bàrbara Mayno, dama de la reina Margarida, muller de Felip III. El matrimoni li va valer una comanda de l'orde de Sant Jaume. La protecció reial s'estengué a la filla del matrimoni, Margarida Teresa, que fou comtessa d'Erill i una de les dames d'honor de la infanta Margarida Teresa, la de les Menines. Els dos matrimonis de Margarida d'Erill son un magnífic exemple de fusió de les élites, i d'evolució d'un llinatge a través dels temps.⁴¹

La comtessa d'Erill fou maridada en primeres noces amb el representant d'una família socialment significativa: els Vicentelo de Leca, d'origen cors, ennoblits a partir del comerç de Sevilla. El fill del matrimoni, Antoni Vicentelo de Leca i Erill, es va denominar Antoni Roger d'Erill, i el 1676 va heretar el títol de comte d'Erill. Durant la guerra de Successió fou austracista, no gaire entusiasta al principi, i morí a l'exili a Viena.⁴² El seu fill enllaçà amb una família aragonesa, també austracista. A l'època de Carles III, el títol comtal havia pasat a don Antonio de Silva, per matrimoni amb Maria Gaietana Roger d'Erill i Moncayo.

El segon matrimoni de Margarida d'Erill fou també significatiu. El segon marit era el valencià Alfons de Cardona Borja, marquès de Castelnuovo, virrei de Mallorca, conseller de guerra i majordom de don Joan d'Àustria. Fou el pare de don Antoni de Cardona, segon marquès de Castelnuovo, conseller de capa i espasa del Consell d'Aragó, i de don Josep de Cardona i Erill, l'aristòcrata valencià més fervorosament austracista.⁴³

Els ordes militars de Castella.

En parlar dels Erill ja ens hem referit a que ostentaren dignitats dels ordes militars de Castella. No fou un cas únic. Durant el segle XVI obtingueren hàbits d'ordes militars castellans 49 cavallers catalans, i altres 47 el reberen durant el regnat de Felip IV.⁴⁴ En la seva gran majoria pertanyien a l'orde més nombrós, el de Santiago, que els documents notariais catalans anomenen gairebé sempre de sant Jaume de l'Espasa d'Uclés.⁴⁵ Alguns individus de les principals nissagues (Requesens, Cardona, Montcada, també Erill) ocuparen alguna de les comandes dels ordes. Entre els simples cavallers d'hàbit hi trobem llinatges dels més

⁴⁰ P. Molas, *op. cit.*, pp. 157-158.

⁴¹ Salazar y Castro, *op. cit.*, pp. 370-371.

⁴² Juan A. Chiquillo Pérez, "La nobleza austracista en la Guerra de Sucesión", *Estudios. Revista d'Història Moderna*, València, n.º 17 (1991), p. 123.

⁴³ *Ibid.* p. 139.

⁴⁴ P. Molas, *op. cit.*, pp. 200 i ss.

⁴⁵ Citada en algun document notarial com "Sant Jaume de Laspassa" (sic).

significatius, no sols del Principat estricta, sino també dels Comtats: Oms, Ortafà, Giginta, i al costat d'aquests els Icart, Meca, Centelles, Sagarriga, Sarriera, Queralt. Entre els honors que s'esperaven a les corts frustrades de 1626 hi havia uns quants hàbits d'ordes castellans. Els exiliats de la guerra dels Segadors foren també beneficiaris d'aquesta dignitat, en el Madrid dels anys 1640.

Podem destacar alguns aspectes dels cavallers catalans d'ordes militars castellans. Formaven part preferent del grup els càrrecs de capa i espasa de l'administració reial catalana: Portant-veus de Governador, Batlle general (Erill), lloctinent de Mestre Racional, etc. D'altra banda, l'examen de les condicions dels aspirants portava a la qüestió de les equivalències entre la jerarquia nobiliària castellana amb la de la Corona d'Aragó, i en concret la situació dels ciutadans honorats.⁴⁶ En tercer lloc, els cavallers d'orde es trobaven en les exèquies d'alguns d'ells. Vegeu les de don Lluís de Requesens el 1577, o la de Guillem de Santcliment en 1609.

Relacions matrimonials.

Però si la concessió d'hàbits d'ordes militars es pot considerar com un element de castellanització, o de fusió de les elites, segons es vulgui, en canvi, l'anàlisi dels expedients no revela un procés d'interrelació matrimonial. Els exemples que podem aportar són escassos, bé que significatius. Es refereixen sobre tot a militars foranis que casen amb noies de la noblesa catalana, a poder ser, pubilles.

El fenomen d'integració matrimonial s'incrementà una mica al segle XVII, sobre tot després de la Guerra dels Segadors. En el seguici de don Joan Josep d'Àustria hi trobem, com gentilhombre del príncep, D. Juan Antonio de Velasco, fill del comte de la Presilla, i comanador de l'orde de sant Jaume. El 1653 es casà amb Maria Reguer, senyora de Vilagrassa, "señora de un mayorazgo ilustre y cuantioso". La núvia era filla de don Guerau de Reguer, que havia estat cavaller de l'orde de sant Jaume, però que encara el desembre de 1640 havia participat en la detenció de la duquesa de Cardona i dels seus fills.⁴⁷

El 1658 Velasco va prendre part en una festa oficial en la qual la virreina va ballar amb el diputat militar "al uso del país", tot un símbol de la integració de les elites. Va morir a Barcelona 20 anys després. La seva filla, Maria Francesca Velasco Reguer es casà en primeres noces amb un militar castellà, Manuel José Duque de Estrada, i en segones (1686) amb Josep de Marimon i

⁴⁶ F. Fernández Izquierdo, *La Orden militar de Calatrava en el siglo XVI*, Madrid, 1992, p. 100.

⁴⁷ Sobre la família Reguer, Amelang, p. 103. Sobre Guerau Reguer el 1640, R. Vidal, *Les Corts generals de Pau Claris*, Barcelona, 1976, p. 306.

Corbera, superintendent de dressanes, fill de Fèlix de Marimon, regent la tresoreria i conseller de capa i espasa del Consell d'Aragó.⁴⁸

Un altre i complexe cas d'integració nobiliària fou protagonitzat pels militars de la família napolitana dels Pignatelli. Domenico Pignatelli, que fou governador de Girona, i posteriorment virrei de Navarra i governador de Galícia (on morí el 1703), s'havia casat el 1675 amb Anna Aymerich (nascuda el 1656), filla de don Bernat Aymerich i Cruilles, que fou diputat militar de la Generalitat. El fill d'aquell matrimoni, Francisco Pignatelli y Aymerich, nascut a Barcelona, fou general borbònic, i morí el 1751 a París on era ambaixador de Felip V. S'havia casat el 1724 amb Maria Francesca, filla de l'austracista marquès de Rubí i d'Isabel Maria de Corbera (parenta de Marimon y Corbera), baronessa de Llinars, la qual era viuda en primeres noces d'un altre militar castellà, cavaller de sant Jaume.⁴⁹

Una xarxa de relacions.

Els testimonis de l'hàbit de cavaller de l'orde de sant Jaume de Ramon Rubí i Boixadors (1683) constituïen un bon exemple de membres de diferents èlites: l'aspirant era patge reial, i entre els seus familiars hi havia cavallers dels ordes de sant Jaume i sant Joan, personal de la Inquisició i col·legials majors de les universitats castellanes.⁵⁰

L'avi del patge reial, Ramón Rubí de Marimón, havia ingressat en 1623 a un d'aquests col·legis majors: l'anomenat d'Oviedo a la universitat de Salamanca. En sortí el 1627 per ocupar una plaça a l'Audiència de Catalunya. El mateix recorregut van fer Guillem Meca (1635), i Pacià Soler i Moixó (1640), aquest darrer en el col·legi de sant Bartolomé.⁵¹

Sí que hi havia relacions familiars relativament intenses amb la noblesa aragonesa. El 1624 va ingressar en un altre col·legi major de Salamanca, un cavaller de la vall de Benasc, Fernando Azcón y Queralt, que posteriorment va ser magistrat a Itàlia. Els Azcón enllaçaren amb diferents famílies catalanes, no sols els Queralt, sino els Oliver de Boteller i els Potau, comtes de Vallclara.⁵²

També era forta la relació aragonesa del magistrat i noble Bernat Pons i Turell, comte de Robres, casat amb Catarina de Mendoza. El segon comte de Robres es casà amb la vidua d'un altre conseller d'Aragó, el marquès de

⁴⁸ P. Molas, "Catalans als Consells de la Monarquia (segles XVII - XVIII). Documentació notarial", *Estudis històrics i documents dels Arxius de Protocols*, XIII, Barcelona, 1995, p. 237.

⁴⁹ P. Molas, "La família del marquès de Rubí: dels Austria als Borbons", *Afers*, X, 20. 1995, p. 61-71.

⁵⁰ *Ibidem*, segons l'expedient de la Secció d'Ordes Militars a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid, exp. 7.263.

⁵¹ P. Molas, *Catalunya i...* p. 180.

⁵² *Ibidem*, p. 162.

Vilanant, i posteriorment els seus dominis passen per herència al comte d'Aranda.⁵³

La fusió i integració d'elites es manifesta també en llinatges italians, sovint d'origen mercantil, que s'incorporaren a la noblesa de Catalunya. El llinatge dels Sayol es veié incrementat amb el cognom Quarteroni. Després de la Guerra dels Segadors trobem Francesc de Giudice i Spínola, cavaller de Calatrava i mestre de camp de la Diputació.⁵⁴ La família genovesa dels Berardo va ingressar en l'estament militar del Principat, va rebre de la monarquia hàbits de l'orde de sant Jaume i durant la Guerra de Successió va destacar pel seu abrandat austracisme fins la data suprema de 1714.⁵⁵

Els Consells de la Cort.

Dels catalans a la Cort, la presència dels consellers d'Aragó⁵⁶ la podem considerar normal i en general no la comentarem. Diré només que el Dietari de la Generalitat recollí de manera solemne la notícia de la mort a Valladolid del vicecanceller Pere de Clariana,⁵⁷ l'últim català que va ocupar el càrrec, després de quatre titulars seguits.

La recerca recent ha destacat la importància de dos alts funcionaris del Consell: Jeroni Gassol, i el seu fill del mateix nom,⁵⁸ i Pere Franquesa. En els dos casos cal subratllar la importància dels lligams familiars i de les relacions de clientela. Els Gassol estaven relacionats amb altres famílies del Pallars Jussà, com els Toralla, els Areny, i els mateixos Erill. El primer Gassol va potegir els passos de Pere Franquesa. El poder d'aquest s'extenia pel regne de València, per diferents Consells i per l'Ajuntament de Madrid. Malgrat la seva caiguda, el llinatge Franquesa es mantingué fins la Guerra de Successió, on triaren el bàndol austracista.⁵⁹

En canvi, podem considerar significativa la presència catalana en Consells altres que el Suprem d'Aragó, per exemple al d'Hisenda. El cavaller Gaspar de Pons i Ribelles apareix en el darrer decenni del regnat de Felip II en una de les Juntas de Medios que tractaven de solucionar les dificultats financeres de la Corona. Les seves propostes foren analitzades posteriorment per diferents autors. Però fou també l'autor d'una serie de gloses al llibre IX de la Nueva

⁵³ *Ibidem*, p. 133.

⁵⁴ *Manual de Novells Ardots*, XVI, pp. 527-528.

⁵⁵ J. Pujades, *Dietari*, III, fol. 164. Comentat per Elliott, *La Revolta*, p. 61.

⁵⁶ Jon Arrieta Alberdi, *El Supremo Consejo de la Corona de Aragón (1494-1707)*, Zaragoza 1994.

⁵⁷ *Dietari de la Generalitat*, II (1995), p. 86.

⁵⁸ Eva Serra Puig, "Els Gassol, de cavallers de Tremp a protonotaris del Consell d'Aragó", *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, n.º 7 (1977), pp. 43-77.

⁵⁹ P. Molas, *Catalunya i...*, pp. 172-177. Sobre aquest personatge està preparant un important treball Josep M.ª Torras Ribé.

Recopilación de lleis de Castella, sense deixar de pensar, però, en la seva terra natal. Fundà a Madrid l'Hospital de Nostra Senyora de Montserrat, per naturals de la Corona d'Aragó.⁶⁰

La baronia de Ribelles fou venuda el 1679 a uns dels financers de la monarquia de Carles II a Catalunya: el reusenc Francesc de Montserrat i Vives, marquès de Tamarit el 1681. Aquest apareixia en el seu testament de 1688 com "populat" a la vegada "en la present ciutat de Barcelona" i "en la vila de Madrid, Cort de Sa Majestat". El seu gendre, Antoni de Camporells, senyor de Biosca, i cavaller de l'orde de sant Jaume, va renunciar el 1683 a ser diputat militar de la Generalitat, al rebre el nomenament de conseller de finances. El Consell de Cent barceloní va celebrar el nomenament del marquès de Tamarit com membre supernumerari del Consell d'Aragó.⁶¹

El mateix Dietari del Consell recull les paraules protocol·làries de comiat del magistrat Francesc Portell, antic catedràtic de la universitat de Barcelona, que va ser nomenat fiscal del Consell d'Aragó el 1702. Quan aquesta institució va ser abolida el 1707, Portell va ser transferit al Consell de Castella, del qual va arribar a ser president el 1714.⁶²

Félix de Marimon va ser, a partir de 1684, conseller de capa i espasa del Consell d'Aragó. El 1690 se li havia concedit el títol de marquès de Cerdanyola. Quan el Consell d'Aragó fou suprimit el 1707, Marimon no es va poder incorporar al Consell de Castella, com fou el cas de Portell, perquè ell no era lletrat. Se'l va compensar amb una plaça en el Consell d'Itàlia, una institució que es trobava en vies d'extinció, però ell va conservar el títol fins la seva mort el 1722.⁶³

L'Itàlia espanyola.

Els catalans —i també els valencians i aragonesos— sempre reclamaren al menys una part de presència en els organismes de govern de la Itàlia espanyola. Això volia dir de manera especial el regne de Nàpols. Ferran II hi havia dut el 1506 el ciutadà barceloní Jeroni Coll o Descoll, que fou durant 40 anys un dels regents del Consell Col·lateral, i home de confiança de diferents virreis.⁶⁴ Francesc Reverter va ser també regent del Col·lateral, després d'haver format part durant 18 anys de la Camara de la Sommaria.⁶⁵ El mateix camí va recórrer, de 1582 a 1596, Pere Castellet, parent dels senyors d'Altafulla,

⁶⁰ P. Molas, *Catalunya i...* pp. 229-230.

⁶¹ *Ibidem*, pp. 230-232.

⁶² *Manuel de Novells Ardits*, pp. 69-70 i 83.

⁶³ P. Molas, "Catalans als Consells de...", pp. 236-237.

⁶⁴ Carlos J. Hernando, *Castilla y Nápoles en el siglo XVI. El virrey Pedro de Toledo*, Valladolid 1994, pp. 213 i 227; Giuseppe Coniglio, *Il vice-regno di don Pietro de Toledo (1532-1553)*, Napoli, 1984, *passim*.

⁶⁵ Hernando, *cit.* p. 221.

transformat en Castelletti, el qual previament havia format part del "Magistrat" de Milà, una institució encarregada de les finances.⁶⁶ Aquest darrer àmbit fou també el de Josep Feliu, d'Agramunt, un dels consellers del Consell de la Sommaria en el regne de Nàpols en el segle XVII.⁶⁷ I a principis del XVIII trobem en l'administració provincial napolitana Josep de Potau i Olzina, el qual previament havia passat pel col·legi dels "espanyols" de Bolonya.⁶⁸

La presència catalana arribà també al ducat de Milà. Antoni Ferrer, natural de sant Feliu de Guíxols, en va ser senador (1603) i gran canceller.⁶⁹ Un altre català, Josep de Boixadors, que havia estat col·legial de Bolonya, va exercir el càrrec de podestà de diverses ciutats lombardes, abans de ser regent de la cancelleria del Principat, i del Consell del Suprem d'Aragó. Va tornar de Llombardia casat amb una noble del país, Llúcia Crassi.⁷⁰

Per les mateixes terres de Nàpols i Milà, després de la guerra de Successió va tenir un paper destacat el comte Lleó Peiri.⁷¹ Cognoms catalans encara es troben en els territoris de la monarquia espanyola que en el segle XVIII pertanyien a la branca danubiana de la Casa d'Austria.

---

⁶⁶ P. Molas, *Catalunya i...*, p. 125.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 125.

⁶⁸ Antonio Pérez Martín, *Proles Aegidiana*, Bolònia, 1979, III, pp. 1519-1521, n.º 1214.

⁶⁹ Lluís Esteva, "Antoni Ferrer, gran canceller de Milà", *Revista de Girona*, n.º 63, pp. 50-62.

⁷⁰ *Proles Aegidiana*, III, pp. 1293-1294, n.º 1095.

⁷¹ P. Molas, *Catalunya i...*, p. 126.